

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Cilt: 12 Sayı: 66 Ekim 2019

www.sosyalarastirmalar.com

Issn: 1307-9581

Volume: 12 Issue: 66 October 2019

www.sosyalarastirmalar.com

Issn: 1307-9581

Doi Number: <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2019.3605>

GÖLE'DEKİ BALÇEŞME ARKEOLOJİK BULUNTULARI ARCHAEOLOGICAL FINDS OF BALÇEŞME IN GÖLE

Sami PATACI*

Öz

Bu makalede Ardahan'ın Göle ilçesindeki Balçeşme köyünde ve köyün yakın çevresinde tespit edilmiş dört farklı arkeolojik alanın değerlendirmesi yapılmaktadır. Balçeşme köyünün Göle ilçe merkezine uzaklığı 22 km kadardır ve merkezin kuzeydoğusunda, Kars ili sınırına yakın bir coğrafi noktada yer almaktadır. Makalede değerlendirilen arkeolojik buluntular, Kayınlık Kulesi, Şiştirik Kulesi, Tekmezar Yerleşimi ve Kulesi ve son olarak yaylacılık faaliyetleri doğrultusunda oluşturulduğunu düşündüğümüz bir Eskiçağ arkeolojik alanıdır. Kuleler ve yerleşim Kura Nehri'ne bağlı derelerin yakınında konumlandırılmıştır. Yapılar genel olarak orta iççilikli taşlarla kuru duvar tekniğinde oluşturulmuştur. Kayınlık Kulesi dışındaki arkeolojik alanlar ne yazık ki oldukça tahrip durumdadır. Kayınlık Kulesi Balçeşme'nin kuzeyinde yer almaktadır. Yanlardan basık yarım daire planında olup ayrıca bir çevre duvarına sahiptir. Burada Ortaçağ seramikleri dışında çok az miktarda Demir Çağı seramik parçası tespit edilebilmiştir. Şiştirik Kulesi ise Balçeşme'nin güneyinde yer alır ve dörtgen planlıdır. Kule yapısı dışında işlevi anlaşılamayan bir yapı grubu daha bu gözetleme kulesinin hemen güneyinde yer almaktadır. Tekmezar Yerleşimi ve Kulesi ise Balçeşme köyünün hemen doğu kenarında yer almaktadır. Arazi gözlemlerimizden anlaşıldığı kadarıyla en az 15-20 civarında kare ve dörtgen planlı mekanlardan oluştuğu anlaşılan bu yerleşim Tekmezar Deresi'nin 60 metre kadar güneyinde yer alır. Yerleşimin merkezinde aynı zamanda dörtgen planlı bir kule bulunmaktadır. Eskiçağ arkeolojik alanı ise Balçeşme köyünün kuşbaşı 2 km kuzeybatısından itibaren başlayan ve batıya doğru 5 km boyunca uzanan çam ormanının merkezinde yer alır. Burada, tek sıra duvar yapısı, üzerinde yer aldığı arazinin koşullarına göre yamuk plan oluşturmakta ve bu yapı dışında herhangi bir kalıntı bulunmamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ardahan, Göle, Demir Çağı, Kule, Yerleşim.

Abstract

In this article, four different archaeological sites detected in the village of Balçeşme in the Göle district of Ardahan and in the immediate vicinity of the village are evaluated. The distance of Balçeşme village to Göle district center is 22 km and it is located to the northeast of the center, near the border with Kars province. The archaeological finds evaluated in this article are the Kayınlık Tower, Şiştirik Tower, Tekmezar Settlement and Tower, and finally an Ancient Archaeological site which we believe was built in the direction of the transhumance activities. The towers and the settlement are located near the creeks of the Kura River. The buildings were generally constructed with dry-wall technique with medium craftsmanship stones. The archaeological sites other than the Kayınlık Tower are unfortunately quite destroyed. Kayınlık Tower is located to the north of Balçeşme. It has a semicircular plan and a peripheral wall. Very few Iron Age pottery fragments could be identified other than the Middle Age ceramics. Şiştirik Tower is located to the south of Balçeşme and has a rectangular plan. Apart from the tower structure, another group of buildings which cannot be understood is located just south of this observation tower. Settlement and Tower of Tekmezar is located on the eastern edge of Balçeşme village. According to our field observations, it is understood that it consists of at least 15-20 square and quadrangular planned rooms. It is located 60 meters south of Tekmezar Creek. There is also a rectangular tower in the center of the settlement. The ancient archaeological site is located in the center of the pine forest, which starts from 2 km northwest of the Balçeşme village and extends for 5 km to the west. Here, the single row wall structure forms a trapezoidal plan according to the conditions of the land on which it is located, and there are no residues other than this structure.

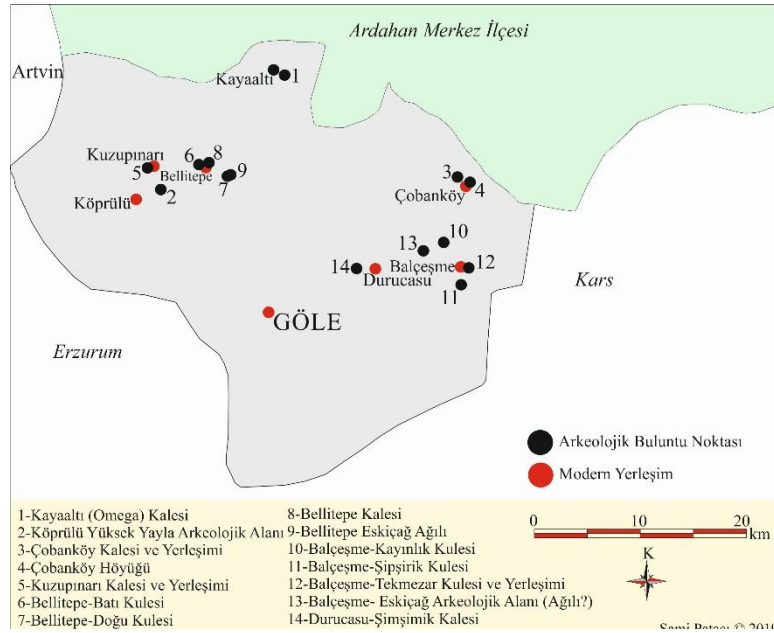
Keywords: Ardahan, Göle, Iron Age, watchtower, settlement.

*Dr. Öğr. Üyesi, Ardahan Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü. E-Posta: samipataci@hotmail.com

1. GİRİŞ

Eski Gürcüce Kola (კოლა) olan Göle, Ardahan ilinin güney bölgesindedir. İlçenin kuzeyinde Ardahan'ın merkez ilçesi; güneyi ve doğusunda Kars ili, kuzeybatısında Artvin; batı ve güneybatısında ise Erzurum ili yer alır (**Harita 1**). Karasal iklimin hâkim olduğu yörede kışları soğuk ve sert, yazları ise yağışlı ve ılıman geçer. Göle ilçesinde Ardahan'ın orman alanlarının önemli bir kısmı yer kaplamaktadır. İlçenin çayırları ve meraları ise hayvancılık açısından oldukça verimlidir. Ardahan'ın tamamında olduğu gibi, Göle'de de hayvancılık ekonominin en önemli kolunu oluşturur. Büyükbaş hayvancılık, küçükbaş hayvancılık ve kümes hayvancılığı ilçede yoğun bir şekilde sürdürülür. İkinci plandaki tarım faaliyetleri buğday, arpa, patates ve yulaf ekiciliğinden ibarettir. İlçede ayrıca arıcılık da son yıllarda büyüyen ekonomiye katkı sağlamıştır. Göle ilçe merkezi 2004-2040 m rakımları arasında olmasına rağmen makalenin konusunu oluşturan Balçesme'nin kurulmuş olduğu alan 2118-2160 m rakımları arasındadır ve köy, Kura Nehri'ne bağlı derelerin oluşturduğu vadilerin tam merkezinde yer almaktadır.

Göle Anadolu'nun en az araştırılmış coğrafi bölgelerindedir. Kemalettin Köroğlu'nun Artvin ve Ardahan'da düzenlediği yüzey araştırmalarının son sezonunda, 1997 yılında, Göle'deki Köroğlu Kalesi ve Dedeşen arkeolojik alanı araştırılmıştır (Köroğlu, 1999, 148-149). Bu araştırma dışında Göle'de herhangi bir bilimsel çalışma düzenlediğimiz yüzey araştırmalarına kadar yapılmamıştır. Tarafımızca yürütülen yüzey araştırmalarında Göle'nin arkeolojik buluntuları üzerine önemli veriler elde edilmiştir. Kayaaltı Kalesi, Köprülü Yüksek Yayla Arkeolojik Alanı, Çobanköy Kalesi ve Yerleşimi, Çobanköy Höyüğü, Bellitepe Batı ve Doğu Kuleleri, Bellitepe Kalesi, Bellitepe Eskiçağ Ağılı, Kuzupınarı Kalesi ve Yerleşimi (Patacı ve Lafli, 2017, 115, fig. 10-12; Patacı, 2019, 110-111; Patacı ve Oral Patacı, 2018, 16-30), 2016 ve 2017 yıllarında Göle'de araştırılmış buluntu noktalarıdır (**Harita 1**). Yeni buluntuların değerlendirilmesi sonucunda Göle'nin özellikle Demir Çağı verilerini barındırması bakımından önemli bir coğrafi nokta olduğu düşüncesindeyiz. Zira, Ardahan'ın merkez ve Çıldır ilçelerinde ağırlıklı olarak Tunç Çağı kültürlerine dair izler bulunmakta, Demir Çağı buluntularına ise daha ender rastlanılmaktadır.

Harita 1. Göle'deki arkeolojik buluntu alanları.

2018 yılında Göle ilçe merkezinin kuzeydoğusundaki Balçesme ve Durucasu yerleşimlerinin çevresinde araştırmalara devam edilmiştir. Balçesme, karayoluyla Göle ilçe merkezinin 22 km kuzeydoğusundadır. Bu köy, eski Artvin-Kars-İran ticaret yolu üzerinde kurulmuştur. Ardahan-Kars il sınırına yakın bir noktada yer alan köyün Kars il merkezine olan uzaklığı 50 km'dir. 2017 yılında Göle'de tespit ettiğimiz Kuzupınarı ve Bellitepe arasındaki arkeolojik buluntu alanlarının Kura Nehri'ne bağlı kolların çevresindeki hâkim tepelerde konumlanması (Patacı ve Oral Patacı, 2018, 16-30) gibi Balçesme buluntu noktaları da Kura Nehri'ne bağlı Kaynık Çayı, Tekmezar ve Şipşirik Derelerinin çevresinde yer almaktadır (**Harita 2**). Bu su kaynakları, buluntu noktalarının varlığı hususunda en önemli neden olmuştur. Bu buluntu grubu, Kaynık ve Şipşirik Kuleleri, Tekmezar Yerleşimi ve Kulesi ve son olarak köyün hemen 2

Resim 1. Kayınlık Kulesi. Kuzeyden görünüm.

2.2. Şipşirik Kulesi

Balçesme köyünün 1.6 km güneyinde, kuzey-güney yönünde uzanan vadinin batı kenarındaki 2220 m rakımlı bir tepenin zirvesinde, 9.20 x 7.80 m ölçülerinde büyük ölçüde tahrip olmuş bir gözetleme kulesinin kalıntıları, 2018 yılında Göle ilçesinde belgelenen yapılar arasındadır (**Harita 2**). Bu kule, tepenin karayolu ve Şipşirik Deresi'ne bakan sarp yamacının tam sınırında yer almaktadır (**Resim 3**). Yapının vadiye hâkim şekilde konumlandırılması 4.5 km kuzeyde yer alan Kayınlık Kulesi'nin konumlandırılması ile oldukça benzerdir. Şipşirik Deresi, gözetleme kulesinin 123 m doğusunda kuzey-güney yönünde akmaktadır (**Resim 3**).

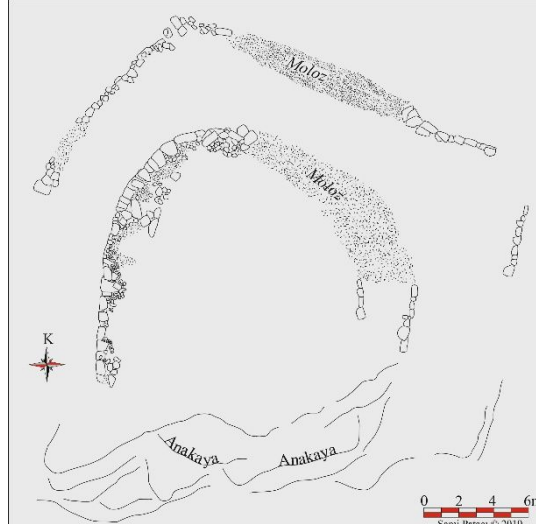
Dörtgen planlı yapı büyük boyutlu bazalt taşlarla kuru duvar tekniğinde inşa edilmiştir (**Çizim 2; Resim 4**). Doğu Anadolu'da, büyük boyutlu yapı taşlarının özellikle Erken Demir Çağı ile birlikte görülmeye başlandığını söyleyebiliriz. Ancak sadece mimari özellikleri gözeterek tarihlere yapmaya çalışmanın, Doğu Anadolu arkeolojisinin bu az bilinen coğrafi noktası için şüpheli ve tartışmalı olacağı kanaatindeyiz.

Resim 2. Kayınlık Kulesi'nin yer aldığı vadi.

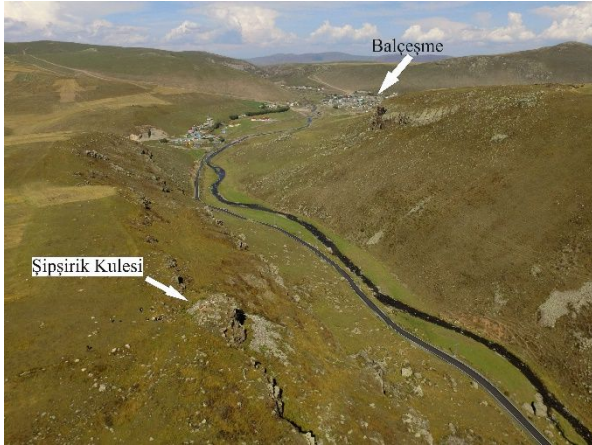
Şipşirik Kulesi'ne giriş, yapının güneybatı köşesindeki 90 cm genişliğe sahip kapı açıklığından sağlanmıştır (**Resim 4**). Girişin üzerindeki lentonun uzunluğu 2.30 m'dir. Kulenin en iyi korunan duvarı da arazi seviyesinden maksimum 2.60 m yükseklikte bu köşede yer almaktadır. Yapının güneybatı köşesi dışındaki duvarlar arazi seviyesinde korunmuştur. Kulenin güney duvarının 2.30 m güneyinde muhtemelen bir çevre duvarı olması gereken bir duvar daha 5.20 m uzunlukta ve yine arazi seviyesinde korunmuştur.

Yapının kuzeyinde de benzer şekilde doğu-batı doğrultusunda birkaç metre ilerleyen bir duvar kalıntısı vardır ki bu kalıntı da çevre duvarına ait olmalıdır (**Resim 5**). Ancak kulenin batısındaki arazi üzerinde herhangi bir duvar kalıntısı tespit edilmemiştir.

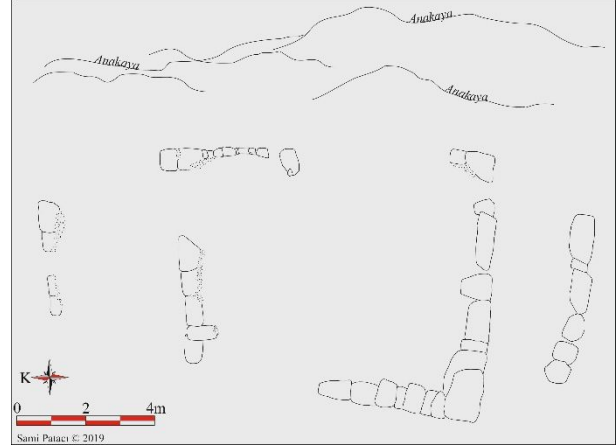

Çizim 1. Kaynık Kulesi planı.

Gözetleme kulesi, arkeolojik alandaki tek buluntu değildir ve kulenin batısı ve güneyindeki arazi üzerinde, işlevlerine yönelik bir yorum yapılamayacak derecede kötü korunmuş mimari kalıntılar gözlemlenmektedir. Ayrıca kulenin 60 m güneyinde bir yapı kalıntısı daha tepenin doğu sınırında bulunmaktadır (**Resim 6**). Bu kalıntıya ait moloz yığını 28 x 8 m ölçülerinde araziye dağılmıştır. Kalıntının batı kenarında, yer yer korunmuş bir in situ duvar, arazi seviyesinde ve 14.5 m uzunluğunda kuzey-güney yönünde uzanmaktadır. Yapının hemen doğusundaki sarp yamacın kıyısında bitişik inşa edilmiş dörtgen planlı mekanlara dair temel duvarları gözlemlenebilmişse de arazideki yoğun ve yüksek bitki oluşumları nedeniyle sağlıklı bir çalışma bu noktada gerçekleştirilememiştir.

Resim 3. Şipşirik Kulesi'nin yer aldığı vadi.

Çizim 2. Şipşirik Kulesi planı.

Arkeolojik alanda az sayıda Ortaçağ seramiği ve bir-iki adet Demir Çağı'na tarihlenebilecek türden seramik parçası tespit edilmiştir. Bu seramik verileri, alanın kullanım dönemine yönelik kesin bir fikir edinmemize yetecek miktarda değildir. Gözetleme kulesinin duvar örgüsü, Ardahan'da bilinen askeri Demir Çağı yapılarının özellikleri ile örtüşmektedir. Bu nedenle Balçesme'nin güneyindeki bu arkeolojik alan üzerine ilk gözlemlerimiz, alanın en erken, Erken Demir Çağı'nda oluşturulmuş olduğu ve muhtemelen geç dönemlere değin kullanılmış olabileceğine yöneliktir. İlin merkez ilçesindeki Ölçek, Kocaköy ve Hasköy kulelerinin yanı sıra yine merkez ilçedeki Sarıyamaç kulesi her ne kadar Ortaçağ'da tekrar düzenlenerek kullanılmış olsa da büyük boyutlu bazalt taşların birleştirici eleman olmaksızın üst üste bindirilmesi sonucu kuru duvar tekniğinde örülmüş bir başka Demir Çağı askeri yapısıdır (Patacı, 2015, 65-66; Patacı, 2016, 72-75;

Patacı ve Laflı, 2016, 290-292; Patacı ve Laflı, 2017, 115, Fig. 8-9; Patacı ve Laflı, 2019, 263-264; Patacı ve diğerleri, 2017, 185-187.). Daha detaylı veriler elde edilebilmesi için Şiştirik Kulesi'nde arkeolojik bir kazıya ihtiyaç vardır.

Resim 4. Şiştirik Kulesi. Batıdan görünüm.

2.3. Tekmezar Yerleşimi ve Kulesi

Tekmezar Yerleşimi ve Kulesi, Balçesme köyünün sınırlarında, köy merkezinin 700 m kadar doğusundadır (**Harita 2**). Kura Nehri'ne bağlı Tekmezar Deresi'ne ait vadinin güney kenarında, derenin 55 m kadar güneyinde yer almaktadır. Buradaki kalıntılar, vadi ile Kars'a doğru uzanan karayolu arasındaki düzlükte, 2180 m rakımlık arazi üzerinde, kabaca 100 x 50 m'lik bir alanda gözlemlenmektedir (**Çizim 3; Resim 7**). Kayalık bir zemin üzerine inşa edilmiş gözetleme kulesi, yerleşim kalıntılarının doğu yarısında ve yerleşime göre birkaç metre daha üst seviyede yer alır. Diğer iki Balçesme kulesinde olduğu gibi kulenin vadiye bakan kenarında bir duvar yoktur ve yapıya ait doğu, batı ve güney duvarlar genel olarak arazi seviyesinde korunmuştur (**Resim 8-9**). Korunan duvar kalıntıları ve arazi yapısından anlaşıldığı kadarıyla dörtgen planlı yapının batı duvarı maksimum 11 m; doğu duvarı 6.80 m; güney duvarı ise 10.24 m uzunluktadır. 1.60 m korunan yüksekliğiyle güney duvarında korunmuş duvar örgüsüne ait bazı taşların ölçüleri 1.48 x 1.13 m; 1.10 x 0.60 m ve 0.75 x 0.64 m'dir. Yapının duvar genişliği 1.90-2.00 m arasına değişmektedir. Yapının girişi tespit edilememiştir; ancak, kuzey ve batı kenarlardaki sarp kayalık yükseltinin varlığı, girişin ya güney ya da doğu kenardan sağlanmış olmasını gerektirmektedir.

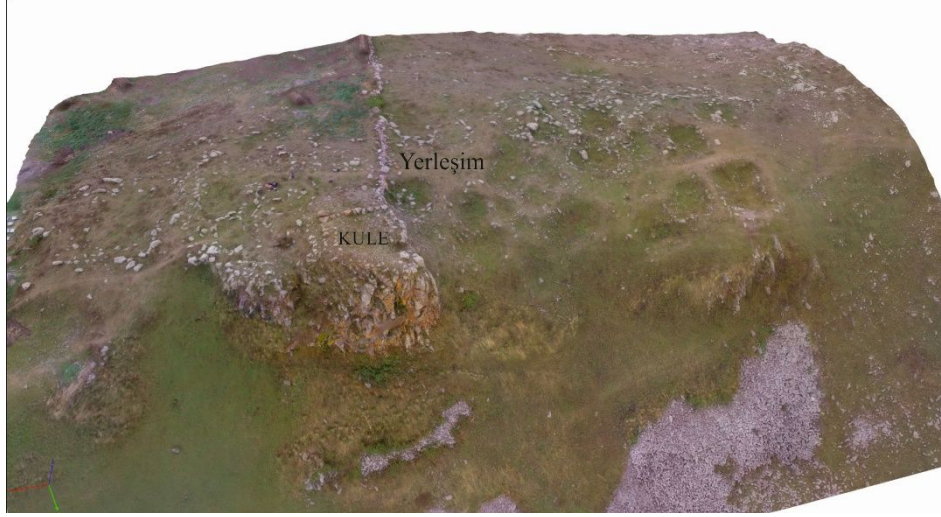
Resim 5. Şiştirik Kulesi. Havadan görünüm.

Resim 6. Şiştirik Kulesi'nin güneyindeki kalıntı.

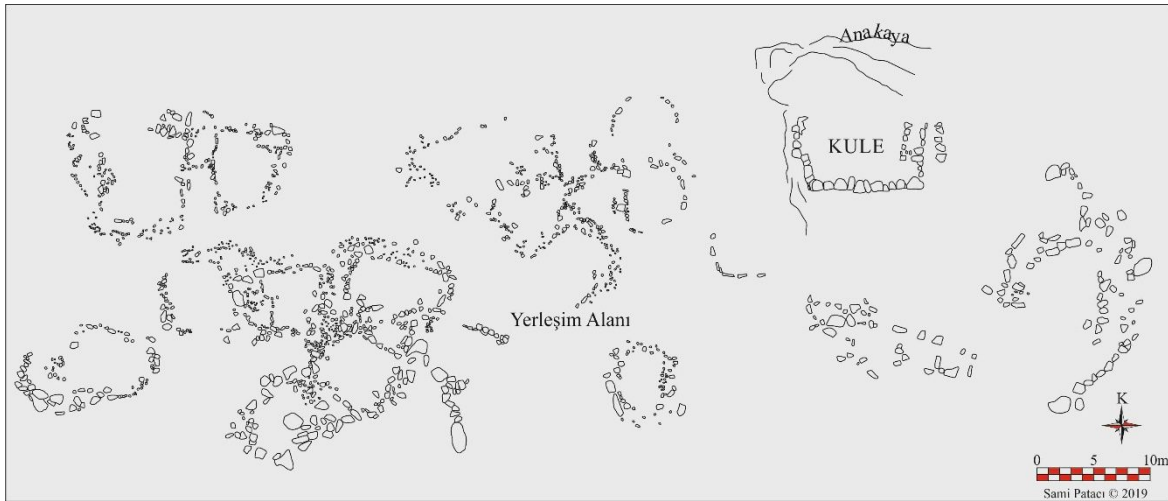
Kulenin güneyi, doğusu ve özellikle batısındaki arazi üzerinde eski bir yerleşime dair kare ve dikdörtgen planlı yapılardan oluşan bir kalıntı kümesi arazi seviyesinde gözlemlenebilmektedir (**Çizim 3; Resim 7 ve 10**). Bu kalıntı grubu 15-20 civarında mekândan oluşmaktadır ve mekanlar daha çok kulenin batı kenarında yer almakta ve kuleden batıya doğru yaklaşık 70 m'lik bir alanı kaplamaktadır. Tüm arkeolojik alanın doğu-batı doğrultusundaki uzunluğu ise yaklaşık 100 m'dir. Kule çevresinde gözlemlenen seramik buluntularının tamamı Ortaçağ'a tarihlenmektedir. Ancak yerleşim alanında ve alanın yakın çevresinde

yaptığımız incelemelerde bir iki adet Demir Çağı seramiği de tespit edilmiştir. Mimari özelliklerden yola çıkarak kulenin Demir Çağı'nda inşa edilmiş olduğu düşüncesindeyiz. Ardahan'da bu yapıyla benzeren diğer askeri yapılar, ilin merkez ilçesindeki Ölçek, Kocaköy ve Hasköy Demir Çağı kuleleridir (Patacı, 2015, 65-66; Patacı, 2016, 72-75; Patacı ve Laflı, 2016, 290-292; Patacı ve Laflı, 2017, 115, Fig. 8-9; Patacı ve Laflı, 2019, 263-264; Patacı ve diğerleri, 2017, 185-187).

Resim 7. Tekmezar Yerleşimi ve Kulesi'nin 3D modellemesi.

Yerleşim alanındaki yapı kalıntıları ise arazi seviyesinde oldukça kötü derecede korunmuştur. Kuru duvar tekniğinde inşa edilmiş dörtgen planlı mekanlar birbirine bitişik inşa edilmiştir. Küçük bir köy yerleşimi olması gereken bu alan, yaşama oldukça müsait bir noktada kurulmuş; alanın hemen kuzeyindeki Kura Nehri'ne bağlı su kolu, yerleşimin su ihtiyacını karşılamış olmalıdır. Ardahan'da tespit ettiğimiz yerleşmelerin büyük bir kısmını mevsimlik yerleşimler oluşturmaktadır; ancak Balçesme köy merkezinin 700 m doğusundaki bu alanın tüm yıl için kullanılmaya müsait olduğu anlaşılmaktadır. Bu bakımdan da Ardahan'da tespit edilen ender yerleşimlerdenidir. Ayrıca İran'dan Artvin'e doğru uzanan eski ticaret yolu üzerinde kurulmuş Balçesme'de, Kayınlık Kulesi'ne kadar kuzey-güney yönünde, Kayınlık Kulesi'nin olduğu muntikadan itibaren doğu-batı doğrultusunda uzanan ve su kaynaklarıyla da verimli bir hale gelmiş vadiler, geçmişten bu yana uzanan doğal antik yollar olmalıydı. Yerleşim ve kulede daha detaylı verilere ulaşabilmek için mutlaka arkeolojik bir kazı yapılması gerekmektedir.

Çizim 3. Tekmezar Yerleşimi ve Kulesi'nin planı.

Resim 8. Tekmezar Kulesi. Güneyden görünüm.

Resim 9. Tekmezar Kulesi. Havadan görünüm.

2.4. Balçesme-Çam Ormanı Eskiçağ Arkeolojik Alanı (Ağılı)

Balçesme'nin kuşbakışı 3.8 km kuzeybatısında ve Kayınlık Kulesi'nin ise 2 km güneybatısında bir arkeolojik alan daha bulunmaktadır (**Harita 2**). Bu alan, Kayınlık Deresi'nin güneyindeki çam ormanının tam merkezindeki 2197 m rakımdaki bir tepe üzerindedir. Büyük ölçüde tahrip durumdaki arkeolojik alanda bir duvar sırası, kuzeydoğu-güneybatı istikametinde yamuk planda uzanmaktadır (**Resim 11-12**). Kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda 127 m; kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda ise 80 m civarındaki bir alanı çevreleyecek şekilde inşa edilmiştir. Kalıntı doğu ve batı mekanlar olmak üzere iki ayrı bölüme ayrılmaktadır. Batıdaki ana bölüm arazi koşullarına göre inşa edilmiştir ve güneybatı köşesi tepenin alt seviyelerine doğru iyice uzanmaktadır. Bu köşeden alanın kuzeydoğu ucuna kadar diyagonal uzunluk 101 m kadardır. Kalıntının doğusundaki ikinci mekan hemen hemen kare planlıdır ve iç ölçüleri 30 x 28 m'dir. Bu mimari yapının duvarlarından yıkılan taşlar araziye birkaç metre genişlikte duvar boyunca dağılmıştır; ancak molozların hacminden anlaşıldığı kadarıyla yapı duvarlarının çok yüksek olmadığı anlaşılmaktadır. Alanın özellikle batı ve kuzey duvarlarının iç cephe sıraları arazi seviyesinde korunabilmiştir. Doğu ve batı bölümü ayıran duvarın genişliği 1.90 m civarındadır. Kuru duvar tekniğinde inşa edilmiş duvarlar savunma yapılarında olduğu kadar güçlü tutulmamıştır. Yapıda kullanılan taşlar kaba işçilikli ve ekseriyetle küçük boyutludur.

Resim 10. Tekmezar Yerleşimi. Havadan görünüm.

Arkeolojik alanda birkaç adet seramik parçası dışında küçük buluntu tespit edilememiştir. Eskiçağ içlerinde inşa edilmiş olması gereken yapının yaylacılık faaliyetleri doğrultusunda oluşturulmuş mevsimlik

bir alan ve muhtemelen bir ağıl olması gerekmektedir. Ardahan'da önceki yıllarda tespit edilmiş ve yaylacılık faaliyetleri doğrultusunda oluşturulduğunu düşündüğümüz bazı yapılar da Balçesme arkeolojik alanı ile benzer özelliklere sahiptir. Bunlardan biri yine Göle sınırları içerisindeki Köprülü Arkeolojik Alanı'dır (Patacı ve Lafli, 2017, 115, fig. 12). Köprülü'de de yüksek rakımlı bir tepenin zirvesinde arazi koşullarına göre inşa edilmiş köşeleri yuvarlak formlu ve dikdörtgen planlı tek sıra duvar kalıntısı vardır. Köprülü'nün Balçesme'den farkı çok daha fazla seramik buluntusuna sahip olmasıdır. Balçesme'deki arkeolojik alanın ait olduğu dönem adına sağlıklı bir yorum getirebilmek veri eksikliğinden ötürü mümkün değildir. Bu alanda mutlaka arkeolojik bir kazı yapılması gerekmektedir.

Resim 11. Balçesme Eskiçağ Arkeolojik Alanı. Havadan görünüm.

Resim 12. Balçesme Eskiçağ Arkeolojik Alanı. Kuzeybatıdan görünüm.

3. SONUÇ

Göle'nin Balçesme köyünün çevresindeki arkeolojik buluntular, aynı coğrafi noktada yer alan önemli bir Demir Çağı buluntu grubunu oluşturmaktadır. Bunun yanında alanlar Ortaçağ gibi geç dönemlere değin kullanılmaya devam etmiştir. Demir Çağı seramiklerinin çok az sayıda arazi yüzeyinde tespit edilebilmiş olmasına rağmen çam ormanının merkezindeki Eskiçağ ağılının dışındaki tüm yapılarda bol miktarda İ.S. 10.-13. yüzyıllar arasına ait seramik buluntusu gözlemlenmiştir.

Göle ilçesinde Balçesme ile birlikte bir başka önemli buluntu grubu ilçenin kuzeydoğusundaki Kuzupınarı ile Bellitepe arasındaki Demir Çağı arkeolojik alanlarıdır. İki kale, bir yerleşim, iki kule ve bir ağıldan meydana gelen bu buluntu grubu Kura Nehri'ne bağlı su kollarının çevresindeki yüksek tepelerde yer almaktadır. Bu bakımdan Balçesme arkeolojik alanı ile paralellik gösterse de bu buluntuların Kuzupınarı ve Bellitepe arasındaki geniş ovaya hâkim noktada yer almaları Kuzupınarı ve Bellitepe'yi Balçesme'den ayırır. Balçesme buluntuları, Kayınlık, Şipşirik ve Tekmezar dereleri vadilerine bağlı olarak konumlanmıştır. Bu vadiler Şipşirik'ten Kayınlık deresine doğru kuzey-güney yönünde, Kayınlık'tan Artvin yoluna da doğu-batı doğrultusunda uzanmaktadır. Balçesme köyü tam da bu vadilerin bulunduğu bölgede kurulmuştur.

Kayınlık, Şipşirik ve Tekmezar kulelerinin ortak noktaları hepsinin hakim oldukları vadi yönündeki kenarlarında herhangi bir duvar örgüsüne sahip olmamalarıdır. Esasında araştırma ekibimizce bu kenarlarda korunan bir duvar kalıntısı tespit edilemediğini belirtmek daha doğru bir söylem olacaktır. Bu kenarlar aynı zamanda kayalık, sağlam bir zemin üzerindedir. Derelere bakan kulelerden daha yüksekte yer alan Şipşirik Kulesi olup 2220 m rakımlı bir tepenin vadiye bakan kenarında yer almaktadır. Kayınlık kulesi 2125 m ve Tekmezar kulesi ise 2180 m rakımda yer almaktadır. Ancak konuşlanış olarak en kolay ulaşılabilir kule Tekmezar kulesidir çünkü bu kule yüksek bir tepe üzerinde yer almaz. Kayınlık Kulesi de fazlaca yüksek olmayan kayalık bir tepe üzerindedir. Kulelerden sadece Şipşirik Kulesi yüksek ve sarp bir yamacın kıyısındadır.

Balçesme askeri yapılarına baktığımızda Şipşirik Kulesinin güneyinde, çok fazla tahrip olmasından ötürü işlevine yönelik bir yorum getiremediğimiz ayrı bir mimari kalıntı kümesi daha vardır. Tekmezar kulesi de doğu-batı doğrultusunda 100 m'lik bir alanı kaplayan küçük bir yerleşim içerisinde. Ancak Kayınlık Kulesi, tespit edildiği alandaki tek arkeolojik kalıntı olup yakın çevresinde başka bir mimari buluntu yoktur. Kulelerden Şipşirik ve Tekmezar kuleleri dörtgen planlıdır ve orta ve büyük boyutlu taşlardan oluşmuşlardır. İşçilik açısından daha düzenli taşlardan yapılmış olan Şipşirik Kulesi'dir. Her iki kule de mimari açıdan Ardahan'ın merkez ilçesindeki Ölçek, Kocaköy ve Hasköy Demir Çağı gözetleme

kuleleri ile benzerdir. Kayınlık Kulesi'nin plan olarak benzeri ise yine Göle içerisindeki Bellitepe-Doğu Kulesi'dir. Ancak Bellitepe-Doğu Kulesi'nin Kayınlık'taki gibi ayrıca bir çevre duvarı bulunmamaktadır.

Balçesme'deki son buluntu, köyün kuzeybatısındaki Çam ormanının merkezinde yer alan ve bir ağıl olabileceğini düşündüğümüz Eskiçağ arkeolojik alanıdır. Oldukça büyük boyutlu bu yapı kalıntısı, sadece bir sıra duvarın, yer aldığı tepeyi arazi koşullarına göre yamuk planlı dolaşması sonucu oluşmuştur. Ancak bu arkeolojik alan da oldukça tahrip durumdadır ve temel seviyesindeki in situ duvarlar moloz yığınlarının yanında zar zor seçilebilmektedir. Büyüklüğüne rağmen taş işçiliği kalitesi açısından Balçesme'deki en basit yapı olan Çam Ormanı Eskiçağ Arkeolojik Alanı'nın bir benzeri Göle sınırlarındaki Köprülü Yüksek Yayla Arkeolojik Alanı'dır. Ayrıca Merkez ilçede yer alan Hasköy Yüksek Yayla Arkeolojik Alanı da aynı tipteki arkeolojik buluntu grubunu oluşturur. Bu tipteki alanlar esasında fazlaca küçük buluntuya sahip değildir; sadece Köprülü yüksek yayla arkeolojik alanının oldukça fazla sayıda seramik buluntusuna sahip olduğunu söyleyebiliriz. İlk izlenimlerimize göre seramikler Tunç Çağı'nın geç evrelerine ve Demir Çağı'na aittir. Ancak Hasköy'de ve Balçesme'de birkaç amorf parça dışında tarihlemeye yardımcı olabilecek hiç küçük buluntu yoktur. Yüksek Yayla arkeolojik alanları olarak tanımladığımız bu buluntu noktalarında genel olarak küçük buluntuya rastlanmamaktadır. Tek sıra bir duvar kalıntısının dışında da hiç mimari kalıntı tespit edilememektedir. Duvarlar normal bir savunma duvarı gibi güçlü ve yüksek de değildir. Bu yüzden bu tipteki arkeolojik alanların askeri değil sivil yaşama dönük olduğu ve hayvancılık faaliyetleri doğrultusunda oluşturulduğu düşüncesindeyiz. Balçesme Eskiçağ arkeolojik alanının bir tür ağıl olma ihtimali vardır.

Yedi kilometrekarelik bir alanı kaplayan Balçesme buluntuları Kura Nehri'ne bağlı su kaynakları sebebiyle var olmuştur. Gözetleme kuleleri dere yataklarını ve vadiden geçen doğal antik yolların güvenliğini ve denetimini sağlamak amacıyla kurulmuş olmaları gerekmektedir. Ayrıca Balçesme köyünün doğu kenarındaki yerleşimin de güvenliği bu yapılara bağlı olmalıydı. Tekmezar yerleşiminin mevsimlik değil de yıl boyunca ikamete uygun bir arkeolojik alan olması ve tepelik bir mevkide yer almaması, Ardahan yerleşimleri açısından ender görülen bir durumdur. Balçesme ve çevresinin arkeolojik yapısını anlayabilmek adına daha yoğun araştırmalar ve elbette ki arkeolojik kazılara ihtiyaç vardır.

KAYNAKÇA

- Köroğlu, Kemalettin (1999). 1997 Yılı Artvin-Ardahan İlleri Yüzey Araştırması. 16. Araştırma Sonuçları Toplantısı, I. Cilt, Ankara, s. 143-160.
- Patacı, Sami (2015). Transkafkasya Arkeolojisi Kapsamında Ardahan. *Yeni Türkiye*, S. 72, Cilt 2, s. 52-86.
- Patacı, Sami (2016). Ardahan Kale ve Kuleleri. *Ardahan Kale ve Kuleleri*, (Ed. S. Patacı), Serka, Ardahan, s. 28-102.
- Patacı, Sami (2019). Ardahan'daki Gölge ve Çobanköy Demir Çağı Alanları. *Karadeniz*, S. 41, s. 106-119.
- Patacı, Sami ve Lafli, Ergün (2016). Field Surveys in Ardahan in 2015. *Anatolia Antiqua*, S. 24, s. 281-297.
- Patacı, Sami ve Lafli, Ergün (2017). Field Surveys in Ardahan in 2016. *Anatolia Antiqua*, S. 25, s. 115-126.
- Patacı, Sami ve Lafli, Ergün (2019). Ardahan'da Arkeolojik Araştırmalar: 2015 Yılı Yüzey Araştırması. *Rifat Ergeç Armağanı*, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, s. 261-276.
- Patacı, Sami ve Oral Patacı, Özlem (2018). Some Iron Age and Medieval Sites in Göle District of Ardahan. *History, Archaeology, Ethnology*, S. 1, s. 16-30.
- Patacı, Sami, Yıldırım, Nazlı, Oral Patacı, Özlem, Bozoğlu, İsaf ve Altun, Sinan. (2017). Ardahan İli 2013-2015 Yılları Yüzey Araştırmaları. 34. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 1. Cilt, Edirne, s. 175-200.